

K počátkům českého hudebního tisku (1860–1920)

MILOŠ HONS

Summary

The beginnings of Czech professional music press were associated with the social atmosphere of the sixties and seventies of the 19th century. The seventies were marked by great prosperity music journalism and criticism, focusing on contemporary music of Bedřich Smetana and Antonín Dvořák. The most important magazine became *Dalibor*, whose activity is developed in between 1858 – the 1920th. The most important figure in Czech music critics of the 19th century became Otakar Hostinský. He advocated a newromantic oriented music of Wagner and Liszt, and Czech composers Smetana and Fibich. In the years 1910–1927 there were two opposition magazines *Smetana* and *Hudební Revue*. They shared professional music company and have played an important role in polemics designated as a „struggle for Dvořák“.

Počátky českého odborného hudebního tisku byly spojeny se společenskou atmosférou šedesátých a sedmdesátých let 19. století. K charakteristickým rysům patřilo rostoucí národnostní uvědomění a proklamace svěbytného kulturního života, projevující se otevřením Prozatímního divadla (1862) a založením Umělecké Besedy (1863) s hudebním odborem a od roku 1871 i s vlastním vydavatelstvím, tzv. Hudební Maticí. Toto desetiletí je spojeno s počátky Smetanovy operní tvorby a její kritické reflexe v *Národních listech*, tehdy nejrozšířenějším tisku s kulturní rubrikou. V letech 1864–65 sem přispíval i Bedřich Smetana a po něm byl hlavním referentem po dvanáct let (1865–1877) přední smetanovský kritik **Ludevít Procházka**.¹ V průběhu 60.–70. let publikoval kritiky na první Smetanovy a Dvořákovy opery, skladby Viléma Blodka, Karla Šebora aj. V roce 1879 Procházka odešel do Hamburku a později do Drážďan, takže již nezažil slavné premiéry *Libuše*, *Tajemství* a *Čertovy stěny*. Prvním českým a ryze hudebním periodikem se stal *Dalibor*, založený v roce 1858 **Emanuelem A. Melišem**.² Nesl podtitul *Hudební týdeník* a později *Časopis*

pro hudbu, divadlo a umění vůbec a vycházel jako týdeník s měsíční notovou přílohou. Zanikl po šesti letech v období pruských válek v roce 1864. S tímto tiskem byly rovněž spojeny počátky hudebně kritické činnosti Otakara Hostinského. V roce 1864 poznal Hostinský Gluckovu operu *Orfeus* a toto dílo, představující důležitý mezník ve vývoji hudebního dramatu, se mu stalo celoživotním vzorem.³ Již v roce 1869, kdy se Meliš pokusil časopis obnovit, publikoval zde Hostinský stať s názvem *Umění a národnost*, týkající se jedné z velmi diskutovaných otázek o podobě českého „národního umění“. V roce 1870 založil Ludevít Procházka *Hudební listy*, orgán *Ústřední jednoty zpěvácckých spolků československých*, vycházející jako týdeník. V letech 1870–1872 měly *Hudební listy* vysokou úroveň a vycházely zde všeobecně reflektované studie. Duší nového periodika se stal opět Hostinský, který zde publikoval jedno ze svých zásadních pojednání s názvem *Wagnerianismus a česká národní opera*, týkající se všeobecně diskutovaného estetického problému, spojeného zejména se Smetanovou operou *Dalibor*. Po tomto příspěvku následovala jedna z prvních čes-

kých studií o *R. Wagnerovi* a významný příspěvek Elišky Krásnohorské s názvem *O české deklamaci hudební*.

Sedmdesátá léta byla ve znamení velkého rozkvětu publicistiky a hudebně kritické činnosti, kterou později Zdeněk Nejedlý označil za „... nejkrásnější dobu české hudební kritiky ... s jedním ideálem ... Smetanou.“⁴ Do kultury tehdy výrazně promlouvala politická polarizace české společnosti. V roce 1874 se osamostatnila radikální tzv. mladočeská (strana svobodomyšlná) a konzervativní staročeská strana (strana národní). Názorovou platformou pro mladočeskou stranu se staly *Národní listy* a pro staročeskou časopisy *Politik* a *Pokrok*. Jako redaktoři a referenti působili v těchto novinách četní hudebně vzdělaní kritici. Vyhraněně hudební charakter měly dva tisky: *Hudební listy* a obnovený *Dalibor*, na jejichž odborné náplni a celkové ideové koncepci se významnou měrou podílel Hostinský. Avšak 70. léta byla především obdobím bojů o uznání Smetanovy hudby, rozdělujícím hudební kruhy na dvě nepřátelsky naladěné strany. Ve zmíněných časopisech se po tři roky odehrávaly urputné polemiky, které ustaly až se zánikem obou tisků v roce 1875. Obdobou tohoto názorového antagonismu byla v prvním desetiletí 20. století existence znepřátelených stran kolem časopisů *Smetana* a *Hudební Revue*.

Strana, která vystupovala kriticky vůči Wagnerově a Smetanově novoromanticky orientované operní tvorbě, se zformovala kolem **Františka Pivody**⁵, uznávaného pěveckého pedagoga a též do roku 1871 referenta časopisů *Pokrok* a *Osvěta*. V roce 1872 *Hudební listy* změnil majitele, Procházku nahradil jako hlavní redaktor **J. Richard Rozkošný**⁶ a o rok později Pivoda. Na to reagovali Pivodovi oponenti Procházka s Hostinským obnovením *Dalibora*, který takto existoval v letech 1873–75 jako *Časopis věnovaný zájmům světské i církevní hudby a zpěvákých spolků československých*. Hostinského analýza Smetanovy opery *Dalibor*, publikovaná v roce 1873, se stala na dlouhá desetiletí vzorovým modelem rozboru hudebně dra-

matického díla. Hostinského kritická činnost ustala v roce 1874, kdy odešel na tři roky mimo Prahu. Avšak již v roce 1877 počala jeho univerzitní kariéra a Hostinský se stal opět dominantní osobností české umělecké kritiky a publicistiky. Na počátku 80. let byl také referentem *Národních listů*.

K dalšímu obnovení *Dalibora* pak došlo v roce 1879, vycházel jedenkrát týdně a byl tiskovým orgánem Hudební Matice s četnými přílohami hudebními. Redaktorsky se na tisku spolupodílel **Václav Juda Novotný**⁷ a jako referenti zde působili zástupci smetanovské strany **Václav Vladimír Zelený**⁸ a **Ladislav Dolanský**⁹. V. J. Novotný se v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let stal jedním z neaktivnějších domácích kritiků a analytiků. Kromě smetanovských a dvořákovských témat (*Smetanova vlastenecká zpěvohra „Libuše“*, 1874, *Dvořákovo „Stabat Mater“*, 1884, *Dvořákova nová mše*, 1887) byl jedním z prvních, kdo referoval o tvorbě Fibichově (*Z. Fibich – Toman a lesní panna*, 1874). Zeleného nejvýznamnějším analytickým spisem byl rozbor Smetanovy *Čertovy stěny* (1882). Dolanského kontakty s francouzským skladatelem Saint-Saënem, v souvislosti s jeho pražskými návštěvami, se odrazily v ojedinělé analýze *Příznačné motivy v Saint-Saënově opeře Henry VIII.* (1884).

V osmdesátých letech vstoupil do dějin české hudební kritiky **Emanuel Chvála**¹⁰. Byl všeobecně pokládán za jednoho z nejvýznamnějších hudebních publicistů, který v časopise *Národní politika* působil více jak čtyřicet let (1880–1921). Již v roce 1880 publikoval v *Daliboru* na pokračování první souborné analytické pojednání o Smetanově cyklu *Má vlast*. V jeho publikačním odkazu zaujímá přední místo především historický spis *Čtvrtstoletí české hudby*, vydaným Urbánkem v roce 1888 česky a současně v německém překladu, za který si Chvála vysloužil přezdívku „kronikář české hudby“.¹¹ Pendantem tohoto Chválova spisu byl prestižní sborník *Padesát let české hudby 1848–1898*, který v roce 1898 vydala Česká akademie císaře Františka Josefa pro

vědy, slovesnost a umění. Jako osobnosti české hudební kritiky jsou zde vyzdvíženi O. Hostinský jako první český „aesthetik“, L. Procházka jako první propagátor Smetanovy hudby, V. J. Novotný za své kritické články a známé rozbor Smetanovy *Libuše*, Dvořákových oratorií *Stabat Mater* a *Svatá Ludmila* a také jako zdatný překladatel a upravovatel operních libret, V. Zelený za své smetanovské studie, které byly vydány souhrnně v knize *O Bedřichu Smetanovi* a E. Chvála za dlouholetou kritickou činnost v časopise *Politika*. Z mladší generace jsou připomenuti K. Knittl, J. B. Foerster, F. Pich, J. Borecký, V. Müller, F. K. Hejda, K. Stecker, a F. Bayer.

V osmdesátých letech rozvinuly významnou publikační činnost nakladatelství F. A. Urbánek a J. Otto. Nejvýznamnějším publikačním činem tohoto nakladatelství bylo postupné vydávání svazků *Ottova slovníku naučného*, na jehož hudebních heslech se spolupodíleli přední teoretici a někteří skladatelé (např. Z. Fibich)¹² Urbánek inicioval v roce 1879 obnovení *Dalibora* a v jeho vedení se střídali V. V. Zelený a **Karel Teige**¹³. Až do roku 1913 vycházel *Dalibor* každý týden obvykle v sobotu ráno, s výjimkou redakčních prázdnin, které byly tradičně od poloviny července do konce srpna. Hostinský nabídku ke spolupráci s *Daliborem* již nepřijal a časopisu chyběla vůdčí osobnost. Kromě toho se v roce 1882 rozešel ve zlém s *Národními listy* a jako kritik se zcela odmlčel. Výjimkou byl až rok 1894, kdy v novinách *Zlatá Praha* referoval o Fibichových skladbách, protože zde byl hudebním referentem právě Fibich. V roce 1884 založil Urbánek samostatnou řadu hudebních spisů s názvem *Rozpravy hudební*, které redigoval Emanuel Chvála. Za prvních osm let existence vyšlo v této řadě dvanáct titulů, přičemž dominantní osobností byl Hostinský jako autor sedmi z nich.¹⁴ Kromě toho Hostinský publikoval v roce 1887 souhrnně své disertační spisy v češtině pod názvem *Nové dráhy vědecké nauky o harmonii*.¹⁵ Od poloviny 80. let vedl *Dalibor* sám nakladatel F. A. Urbánek a v této době se zde začaly prezentovat

další výrazné osobnosti české hudební teorie a kritiky, profesori pražské varhanické školy a později konzervatoře **Karel Knittl** a **Karel Stecker**. Knittl psal hudební kritiky také do *Národních listů*, ale z důvodů svého pedagogického působení kritické činnosti v roce 1885 zanechal. Na jeho místo nastoupil J. B. Foerster. Stecker se vyprofiloval v respektovaného teoretika a pedagoga, jednoho z mála důstojných oponentů a kritiků F. Z. Skuherského, O. Hostinského, Z. Nejedlého a V. Helferta.

V kulturním kvasu 80. let se pokusil také *Spolek samostatných učitelů hudby* v čele s F. Pivodou oživit *Hudební listy*, které však vycházely pouze jeden rok 1886. Časopis stejného názvu, *Hudební listy – Časopis věnovaný hudbě a umění divadelnímu*, vydávala v letech 1884–1888 Beseda brněnská a to díky iniciativě a redaktorskému vedení **Leoše Janáčka**. *Hudební listy* byly vydávány pouze v době divadelní sezony, tedy od září do února nebo do března. První ročník vycházel jedenkrát týdně vždy v neděli, druhý ročník jako čtrnáctideník a poslední dva ročníky jako měsíčník. Do *Hudebních listů* přispěli recenzemi ojediněle i pražští skladatelé J. B. Foerster a K. Kovařovic, avšak po Janáčkově negativní kritice Kovařovicovy opery tyto kontakty ustaly. V těchto letech vzniklo mezi Janáčkovými *Hudebními listy* a pražským *Daliborem* značné napětí. Jeho příčinou se staly Janáčkovy kritické názory na Smetanovu tvorbu a následně prudké reakce V. V. Zeleného a referentů na stránkách *Dalibora*. V devadesátých letech a v období zhruba do první světové války publikoval Janáček své kritiky a úvahy v brněnském časopisu *Hlídky*.

Profil Janáčkových *Hudebních listů* i jeho pozdější články reflektují jeden z klíčových problémů, ke kterému docházelo ke sklonku století a který vyvrcholil před první světovou válkou. Zahraniční úspěchy Dvořákovy hudby a již zmíněná kritika Smetany a Wagnera vedly k opětné polarizaci hudebně odborných kruhů. Vznikaly tak strany Smetanových a Dvořákových příznivců, bojujících za uznání jejich umělecké hodnoty a histo-

rického významu. Janáčkovy názory a analýzy vyjadřovaly obdiv ke Dvořákovi a kritický vztah ke Smetanovi a Fibichovi, což nutně vedlo k polemikám se Smetanovými ctiteli soustředěnými kolem Hostinského, Fibicha a posléze Nejedlého. V jejich očích se stal Janáček představitelem „pivodovského konzervatismu“, což vedlo k rezervovanému až přezíravému vztahu k jeho tvorbě v pražském hudebním prostředí již od osmdesátých let a vyvrcholilo v prvním dvacetiletí století dvacátého.

V letech 1899–1904 vedl *Dalibora* Mojmir Urbánek, další z generace slavného rodu nakladatelů. Redaktorský tým tvořili „třicátníci“ **Karel Hoffmeister**, **Josef Boleška**¹⁶ a **Jaromír Borecký**¹⁷ a z nastupující generace čerstvých absolventů univerzity a konzervatoře **Jan Branberger**¹⁸ a **Josef Theurer**.¹⁹ V předválečném období 1905–1910 se stal hlavním redaktorem *Dalibora* **Artuš Rektorys**.²⁰ Byl velkým obdivovatelem Nejedlého a pod jeho vlivem získal časopis jednostrannou orientaci „hlavního bojovníka za Smetanův odkaz“. Kromě Nejedlého se zde jako budoucí vůdčí osobnost brněnské muzikologie začal prezentovat Vladimír Helfert a zajímavostí je, že členem redaktorské rady byl i Leoš Janáček. Mezi tím se na české scéně objevil nový hudební tisk s názvem *Smetana*, časopis *Hudebního odboru Umělecké Besedy*, který vedl dva roky 1906–1907 Jan Branberger a vycházel v nakladatelství Urbánek jako čtrnáctideník. V roce 1910 se hlavním redaktorem *Smetany* stal Rektorys a Nejedlý se skupinou převážně svých bývalých univerzitních studentů udělal z nového měsíčníku „... náš ideově nejurčitěji vyhraněný odborný list své doby.“²¹ V této době *Dalibor*, již jako *Věstník hudebního domu Mojmir Urbánek*, postupně ztrácel své postavení dominantního hudebně odborného periodika. Před válkou 1911–1913 jej vedl **Rudolf Zamrzla**²² a jako hlavní kritik zde publikoval dvořákovsky orientovaný **Boleslav Schnabel-Kalenský**.²³ Za první světové války *Dalibor* nevycházel a v závěrečném období 1919–1927 se v jeho vedení postupně vystřídali Jaromír Borecký

a **Vladimír Balthasar**.²⁴ Již v průběhu prvního desetiletí 20. století se projevil jako výborný kritik a analytik skladatel **Ladislav Vycpálek**. Své články (např. rozbor Novákových písní) publikoval v týdeníku *Národ* a v *České Revue*. Protože Vycpálek byl od roku 1908 Novákovým žákem, publikoval své texty pod pseudonymem Ladislav Štiller. Kritickou činnost, již pod vlastním jménem, pak spojil s *Hudební Revue*, kde, mimo jiné, proslul jako kritik Nejedlého názorů.

Doba vyhraněných bojů o Dvořáka na konci prvního desetiletí 20. století vyprofilovala dva nejvýznamnější opoziční hudební časopisy – *Smetana* a *Hudební Revue*. Na stránkách obou tisků se zejména v prvních ročnících odehrávaly tvrdé názorové boje a kritické články v řadě případů prezentovaly více osobní zaujatost, než odbornou stránku věci. *Smetana* vycházel v období 1910–1927 jako měsíčník a vydávalo jej pražské nakladatelství Melantrich. Kromě Rektoryse a Nejedlého tvořili redakční kruh **Josef Bartoš**, **Vladimír Helfert** a **Hubert Doležil**.²⁵ Mezi významné referenty patřili **Otakar Zich** a po válce **Emil Axman**²⁶, **Josef Hutter**²⁷ a **Karel Boleslav Jiráček**.²⁸ Pro publikování větších statí založil Nejedlý při časopise tzv. *Hudební sborník*, který vedl také Rektorys. Sborník vycházel pouze v letech 1912–1914 jako čtvrtletník, avšak v prvním válečném roce 1914 vyšlo pouze jedno číslo. V *Hudebním sborníku* publikoval Zich rozsáhlou analytickou studii s názvem *Dvořákův význam umělecký* (1912–1913) a Nejedlý první české pojednání o Gustavu Mahlerovi. K listu byla též přičleněna tzv. *Hudební knihovna časopisu Smetana*, která přinášela rozbor novinek a kritické stati. V letech 1911–1924 zde vyšlo 36 titulů, mezi nimiž převažují Nejedlého studie.²⁹

Hudební Revue vznikla v roce 1908 jako *Orgán hudebního odboru Umělecké Besedy* a vycházela desetkrát ročně v nakladatelství Hudební Matice Umělecké besedy. První desetiletí její existence se na redaktorském vedení spolupodíleli Karel Stecker a Karel Hoffmeister. Po vzniku samostatné republiky a smrti Karla Steckera vycházela ještě

dva roky (1919–1920) a v jejím vedení se vystřídali **Otakar Šourek**,³⁰ **Jan Löwenbach**,³¹ **Otakar Zítek**,³² a **Adolf Cmíral**.³³ Do týmu spolupracovníků přešla většina referentů z Branbergrova časopisu *Smetana* a jako nové osobnosti české hudební publicistiky se zde objevili **Otakar Nebuška**,³⁴ **Václav Štěpán** a **Richard Veselý**.³⁵ *Hudební Revue*, jako opoziční tisk hájící odkaz A. Dvořáka a později i jeho žáků J. Suka a V. Nováka, byla více spojena s pražskou konzervatoří, jejíž profesori zde publikovali své stati. Po teoretické a analytické stránce proto *Hudební Revue Smetanu* převyšovala a její solidní úroveň se prezentovala nejen ve zmíněném teoretickém vybavení referentů, ale také například pohotovými rozbory českých skladatelských novinek.³⁶ V letech 1908–1923 vedl Karel Hoffmeister řadu menších hudebních studií a rozborů s názvem *Hudební rozpravy*. Vycházely zde zejména Štěpánovy analýzy Novákovy a Sukovy tvorby, dále Šourkovy rozbory Dvořákova díla a Hoffmeisterovy rozbory Smetanových děl a novinek O. Ostrčila, O. Zicha a E. Axmanna.

Významným činem Umělecké Besedy bylo vydání jubilejního sborníku, věnovaného 60. narozeninám Antonína Dvořáka v roce 1901. Sborník však vyšel z důvodů různých průtahů až v roce 1912, právě v době tvrdých protidvořákovských útoků ze strany referentů *Smetany*. Proto mnohé studie ve sborníku, uzavřené v původním termínu, končí charakteristikou Dvořákovy tvorby do roku 1900 a také některé jsou pojaté jako „protiargumenty“ k negativním kritikám. Na sborníku se sešla, s výjimkou Otakara Zicha jako tehdejšího straníka Nejedlého skupiny, elita české hudební teorie a analýzy v čele s K. Steckerem, K. Knittlem, K. Hoffmeisterem, E. Chválou.³⁸ Sborník obsahuje také Hostinského kritickou studii s názvem *Antonín Dvořák ve vývoji naší hudby dramatické*, kterou autor nechal publikovat již v roce 1908 v nakladatelství. Urbánek jako

samostatný titul. Hostinského kritické názory na Dvořákovu operní tvorbu podpořily protidvořákovsky naladěnou „univerzitní stranu“. Tak jeden z posledních Hostinského spisů sehrál klíčovou roli v odmítavé reflexi Dvořákova díla v předválečném období.

Společenský a kulturní vývoj po vzniku samostatné republiky vedl k rozpadu polemických skupin. Po roce 1918 se rozpadá Nejedlého skupina kolem časopisu *Smetana* a na půdě *Hudební Revue* se formuje mladá generace. Její orientaci na aktuální dění jasně deklaruje úvodník prvního čísla nového časopisu s názvem *Listy Hudební Matice*, které:

*„Vycházejí z názorů vytěžených z ideových zápasů hudebních stran a na nich počítí chce nový myšlenkový život. Není proto v žádné souvislosti s bývalým časopisem „Hudební revue“. ... Stojí nad stranami a chce býti nestranným, živým obrazem současného hudebního života, obrazem dnešního dění, kvasu a úsilí současných skladatelů domácích i cizích. V jeho sloupcích nebude proto místa pro historii a úvahy nejsoucí v bezprostředním styku se současnými hudebními proudy.“*³⁸

Listy Hudební Matice vycházely za redaktorského vedení Otakara Zítka a Boleslava Vomáčky a od sedmého ročníku se přejmenovaly na *Tempo*. Po obsahové stránce se staly nejširším českým hudebním časopisem, v němž publikovali i výkonní umělci (např. Václav Talich), či teoreticky zaměřeni skladatelé (L. Janáček, V. Novák, J. Suk, L. Vycpálek).

Moravskou hudebně kritickou činnost oživil Vladimír Helfert založením časopisu s názvem *Hudební rozhledy – kritický list pro českou kulturu hudební*. Vycházely v letech 1924–1928 desetkrát ročně v nakladatelství Pazdírek a od druhého ročníku na listu redaktorsky spolupracoval **Ludvík Kundera**.³⁹ Mezi referenty byli skladatelé a teoretici Otakar Zich, Otakar Jeremiáš a Osvald Chlubna.

Poznámky

- 1 Procházka Jan Ludevít (1837–1888), organizátor, spisovatel a skladatel .Odborné hudební vzdělání neměl, vystudoval v Praze práva a někteří badatelé zpochybňují informaci, že byl i krátce žákem B.Smetany. Byl zakladatelem pražského pěveckého sboru Hlahol a hudebního odboru Umělecké Besedy, inicioval založení nakladatelství Hudební Matice Umělecké Besedy. Přátelství se Smetanou ovlivnilo jeho organizační a novinářskou činnost redaktora v *Národních listech*, *Hudebních listech* a *Daliboru*.
- 2 Meliš Emanuel Antonín (1831–1916), organizátor, novinář, originální osobnost s širokými zájmy. Odborné hudební vzdělání neměl, proslul jako zakladatel a majitel časopisu *Dalibor*, v němž publikovaly přední osobnosti kulturního života, z hudby Hostinský a Ambros, z literatury Neruda, Hálek, Čech a Heyduk. V roce 1869 se navždy vzdal hudebně literární činnosti a věnoval se zemědělství, stal se majitelem hostince, založil pokusnou zemědělskou stanici a psal brožury o zelinářství, cibulářství atp.
- 3 Viz Jůzl Miloš: *Otakar Hostinský*, Melantrich, Praha 1980, str. 18.
- 4 In Nejedlý, Zdeněk: *Dějiny české hudby. Památce B. Smetany a Z. Fibicha*. Nakl. Hejda a Tuček, Praha (bez datace, předmluva z roku 1903), str.199.
- 5 Pívoda František (1824–1898) byl absolventem kurzů pro církevní hudbu v Brně a ve Vídni. Teorii a kontrapunkt studoval u Lud. Rottra. Od 1869 byl majitelem a ředitelem ústavu pro vyučování operního zpěvu, tzv. „Pívodovy pěvecká školy“. V dějinách české hudby získal negativní renomé jako nepřítel Smetany a pokroku díky kritikám v časopisu *Osvěta* (1872) a později v *Hudebních listech*. Své názory vyjádřil v drobném spisu s názvem *O hudbě Wagnerově* (1881, nakl. J.Otto).
- 6 Rozkošný Josef Richard (1833–1913), skladatel a spisovatel. Vystudoval klavír v Prokschově hudebním ústavu u J. Jiránka staršího, skladbu se učil u J. B. Knittla Působil jako klavírista a sborníř, v 70. a 80. letech byl předsedou hudebního odboru Umělecké Besedy.
- 7 Novotný Václav Juda (1849–1922), skladatel a hudební spisovatel, navštěvoval přednášky A. W. Ambrose na univerzitě, teorii se učil u F. Blažka a zpěv u F. Pívodovy, jeden z nejhorlivějších bojovníků za Smetanu, s nímž se seznámil u Ludevíta Procházky, a s A. Dvořákem při koncertní cestě v Anglii (1884), hudebně kritickou činnost spojil s časopisem *Dalibor* (od 1873), zde rozborů děl: první rozbor Smetanovy Libuše (1874), skladby Bendlovy (1881, 1882), Fibichovy (1873, 74, 80, 81), Dvořákovy (1881, 86) – samostatně vyšel rozbor Dvořákova Stabat Mater (Urbánek 1881), uvedení do Smetanovy slavnostní zpěvohry Libuše (1882), rozbor Sv. Ludmily (1886). G. Černušák jej ocenil za to, že jako publicista „...projevil pokrokové hledisko, značný rozhled, všeobecné i odborné vzdělání a slohovou obratnost“ spojil s časopisem *Dalibor* (od 1873), zde rozborů děl: první rozbor Smetanovy Libuše (1874), skladby Bendlovy (1881,1882), Fibichovy (1873, 74, 80, 81), Dvořákovy (1881, 86) – samostatně vyšel rozbor Dvořákova Stabat Mater (Urbánek 1881), uvedení do Smetanovy slavnostní zpěvohry Libuše (1882), rozbor Sv. Ludmily (1886). G. Černušák jej ocenil za to, že jako publicista „...projevil pokrokové hledisko, značný rozhled, všeobecné i odborné vzdělání a slohovou obratnost“.
- 8 Zelený Václav Vladimír (1858–1892), spisovatel a novinář, studoval práva, hudební teorii u J. B. Foestra, referent *Dalibora* (od 1875) a ctitel Smetany, posmrtně byl vydán soubor statí *O Bedřichu Smetanovi* (1894), v Černušákově hesle je ocenění, že jako kritik „...správně rozpoznával i hodnoty díla Dvořákova, Fibichova, Bendlova i mladších“
- 9 Dolanský Ladislav (1857–1910), hudební spisovatel, studoval u Hostinského UK v letech 1876–81 a současně na varhan. škole 1876–78, s V. V. Zeleným byl horlivým vyznavačem Smetanova díla a dlouholetým, referentem *Dalibora* 1875–1900, v roce 1901 studoval Smetanovy deníky a uspořádal Smetanovu pozůstalost, v roce 1910 sepsal již výše uvedené Paměti, které jsou důležitým pramenem na dobu Smetanovu a Dvořákovu. Helfert jako autor hesla ocenil, že Dolanský, přes své letité smetanovství „...dovedl kladně hodnotit zjev Dvořákův.“

- 10 Chvála Emanuel (1851–1924), skladatel a hudební kritik. Hudební teorii a skladbu studoval u J. Förs-
tera a Z. Fibicha. Vladimír Helfert jej v Pazdírkově hudebním slovníku ocenil za to, že „... *nesledoval
určitý estetický směr, nýbrž dal se vésti svým přirozeným hudebním instinktem a bystrým postřehem,
kterým rozeznával hudební kvality, zastával se odkazu Smetanova, Dvořákova a Fibichova, měl
porozumění pro novou hudbu Novákovu a Sukovu i pro nejmladší generaci Novákových žáků.*“
Publikoval četné analytické studie, např. rozборы Smetanových skladeb (1880–81), Fibichovy opery
Noc na Karlštejně (1886), Symfonické skladby Dvořákovy (sborník Umělecké Besedy 1920).
- 11 Ladislav Dolanský ve svých pamětech hodnotí Chválu jako našeho nejpřednějšího hudebního kritika
spolu s Hostinským, který za více jak třicet let své novinářské činnosti „... *podal detailní a přesný
obraz současného hudebního umění.*“ Dolanský srovnává Chválovu kritickou činnost s Hanslickem
a vybízí ke shromáždění všech jeho studií a fejetonů o soudobých českých skladbách. Zajímavou
informací na adresu Chválovy kritické objektivitě byl fakt, že jeho vysoké postavení u dráhy mu
zachovávalo plnou kritickou volnost, takže odmítal nabídky divadelní i cizích listů. V závěru Dolanský
konstatuje, že úzká obec mladých hudebníků dnes již Chválu neuznává, čímž naráží na postoje
Nejedlého a jeho skupiny.
Viz Ladislav Dolanský: *Hudební paměti*. Vydal Zdeněk Nejedlý, 1. vydání 1917, 2. vydání, Hudební
Matrice Umělecké Besedy, Praha 1949.
- 12 Jednotlivé, abecedně řazené svazky, vycházely v letech 1888–1908.
- 13 Teige Karel (1859–1896) hudební spisovatel a organizátor Odborné hudební vzdělání neměl, na
pražské univerzitě vystudoval matematiku a fyziku. Působil v Umělecké Besedě v okruhu Hos-
tinského a pod jeho vlivem se zajímal o tvorbu B. Smetany. Z významnějších studií: *Skladby
Smetanovy* (1893), *Wagnerův Lohengrin* (1885), *Dramatická hudba v zemích koruny české* (1894
a 1895).
- 14 Hostinský O. : Křištof Vilibald Gluck.
Hostinský O. : O prvotínách umění hudebního.
Hostinský O. : Divadelní představení v starých Athénách.
Hostinský O. : O hudbě starých Řekův.
Hostinský O. : O nynějším stavu a směru české hudby.
Hostinský O. : Hektor Berlioz.
Krásnohorská E. : Bedřich Smetana.
Geisler J. : Pavel Křížkovský.
Hostinský O. : O české deklamaci hudební.
Chvála E. : Čtvrtstoletí české hudby.
Foerster J.B. : Edvard Hagerup Grieg.
Pich F. : O hudbě programní.
- 15 K této Hostinského práci se kriticky vyjádřil Karel Stecker ve studii s názvem *Kritické příspěvky
v některých sporných otázkách vědy hudební* (1889).
- 16 Boleška Josef (1868–1914), organizátor a hudební spisovatel. Studoval hudbu na varhanické škole
a také u A. Dvořáka a Z. Fibicha, psal články do mnohých tisků – Národních listů, Lidových novin,
Dalibora a Hudební Revue. Z významnějších spisů: *10 let Českého kvarteta 1892–1902* (1902),
Česká Filharmonie 1896–1906 (1906), přeložil Riemannovy spisy *Katechismus klavírní hry* (1904)
a *Katechismus hudebních nástrojů* (1905).
- 17 Borecký Jaromír (1869–1951), hudební kritik. Studoval estetiku na univerzitě u Hostinského a hu-
dební teorii u K. Knittla. Působil jako přednosta univerzitní knihovny a hudební referent řady listů –
v Národních listech nejprve jako zástupce Emanuela Chvály v letech 1919–27 a dále přispíval do
Dalibora a Hudební Revue. Od roku 1906 byl profesorem dějin literatury na pražské konzervatoři.
Z významnějších publikací: *Stručný přehled dějin české hudby* (1906, 1928, II. doplněné vydání,
jako dodatek k jeho překladu Riemannova *Katechismu dějin hudby*.)

- 18 Branberger Jan (1877–1952), muzikolog a organizátor. Studoval hudební vědu na univerzitách v Praze a v Berlíně a teorii na varhanickém odd. konzervatoře, s níž byl celoživotně spjatý. O roku 1928 byl profesorem mistrovské školy konzervatoře. Z významnějších publikací: *Konzervatoř hudby v Praze* (1911, jako pokračování spisu A. W. Ambrose z roku 1858), *Katechismus všeobecných dějin hudby* (1905), *Rhythmus a tón* (1909), *Jak naslouchati hudbě* (1914).
- 19 Theurer Josef A. (1862–1928) hudební spisovatel. Odborné hudební vzdělání neměl, vystudoval na pražské univerzitě matematiku a fyziku a působil zde od roku 1884 jako asistent a nakonec v letech 1904–5 jako rektor. V hudebních kruzích byl nadšeným propagátorem B.Smetany, v období 1884–5 jednatelem hudebního odboru Umělecké Besedy. Z významnějších publikací hlavně v Daliboru: *Fragment opery Viola* (1899), *O posledních dílech B.Smetany* (1907), *Smetanův Pražský karneval* (1907), *O klavírních skladbách B.Smetany* (1909), *Smetanovo Trio* (1912), *Smyčcová kvarteta B.Smetany* (1917). Hudební zájem a profesi fyzika uplatnil ve studii *O základních vztazích akustiky s hudbou* (1906).
- 20 Rektorys Artuš (1877–?) redaktor a vydavatel. Odborné hudební vzdělání a jeho názory ovlivnil zásadním směrem Nejedlý. Jako obětavý a pracovitý novinář vedl 7 let časopis Dalibor (1904–10), 10 let byl redaktorem časopisu Smetana (1911–1920). Při časopisu vybudoval Knihovnu hudebního listu Smetana, založil Hudební sborník, v letech 1937–38 založil a vedl Knihovnu hudebních rozborů, v letech 1952–55 pracoval v Kabinetu Z.Nejedlého ČSAV. Napsal knihy: *B.Smetana* (1909), *Ema Destinová* (1936), *Naši operní pěvci* (1958).
- 21 Viz heslo *Smetana* v *Československém hudebním slovníku osob a institucí*.
Státní hudební vydavatelství, Praha 1963 a 1965.
- 22 Zamrzla Rudolf (1869–1930), skladatel, dirigent a spisovatel. Vystudoval pražskou varhanickou školu, od početné sbormistrovské a kapelnické činnosti se dopracoval na dirigenta Národního divadla doby K. Kovařovice.
Z významnějších publikací za jeho redakce v Daliboru v letech 1911–13: *Otázka Smetanova Pražského karnevalu*, *Dvořákova Armida*, *Ostrčilovo Poupě*, *Brahmsovo Německé requiem*, Vedl také redakci Hudebních rozprav a Knihovnu rozborů, kde publikoval rozborů děl A. Dvořáka, R. Strausse, opery R. Wagnera, kniha: *Nauka o instrumentaci pro dechové nástroje* (1929).
- 23 Schnabel-Kalenský, Boleslav (1867–1913), organizátor a spisovatel. Hudbě se vzdělával v Pivodově škole, u K.Steckera a klavír krátce u V. Nováka. Spolupracoval s Daliborem (od 1911) a proslul svými kontakty na ruské skladatele (Balakirjev, Musorgskij), které propagoval na koncertech v Praze.
- 24 Balthasar Vladimír (1897–1964), hudební spisovatel a novinář. Vystudoval filosofii a přírodovědu na pražské univerzitě. Jako kritik přispíval do Dalibora především hudebně historickými texty a od roku 1925 se věnoval pouze svému druhému oboru přírodním vědám. Vydal knihy: *Beethoven v Praze* (1921), *B.Smetana* (1924 s dopisy Smetany Srbu-Debrnovu), *Vojtěch Říhovský* (1921).
- 25 Doležil Hubert (1876–1945), hudební spisovatel a novinář. Studoval na univerzitě estetiku u Hostinského a u Jar. Golla dějepis, hudební teorii u K.Steckera. Stal se profesorem dějepisu na středních školách. Jeho kritická činnost dle Helferta „...sledovala směr Z. Nejedlého“. Doležil byl velkým kritikem L. Janáčka. Od roku 1908 byl brněnským dopisovatelem Hudební Revue a redaktorem časopisu Smetana (1911), od roku 1919 působil v Praze.
O Josefu Bartošovi a Vladimíru Helfertovi více v následujících kapitolách.
- 26 Axman Emil (1887–1949) skladatel a muzikolog. Vystudoval estetiku a hudební vědu na univerzitě u Hostinského a Nejedlého a skladbu u V. Nováka. Od roku 1913 působil jako archivář Národního muzea v Praze.
Z významnějších studií: *Moravské opery v 18. století* (1912), *Morava v české hudbě 19. století* (1920), *Dvořákova písňová tvorba* (1910), *Fibichův melodram* (1910).
- 27 Hutter Josef (1894–1959 Praha), Hudební vědu studoval před válkou u Nejedlého (1913–14). Po vzniku republiky (1918–20) byl jeho učitelem O. Zich, který jej názorově velmi ovlivnil. V roce 1920 složil disertaci *K dějinám instrumentální hudby v Čechách v XIII. století* a v období 1922–28

pracoval v archivu pražské konzervatoře. V roce 1925 se stal na půl úvazku Nejedlého asistentem v muzikologickém semináři a na půl úvazku v Zichově estetickém semináři. Aktivně rozvinul publikační činnost s množstvím analytických pohledů v časopisu Smetana a Helfertových Hudebních rozhledech. V této době byl Hutter jedním z hlavních autorů hudebních hesel v Masarykově naučném slovníku a vedle Helferta a Černušáka pracoval i na heslech v Pazdírkově hudebním slovníku. V tomto slovníku jej V. Helfert charakterizoval slovy: „... osobitý vědec odvážného myšlení i závěrů, první, kdo u nás obrátil vědeckou pozornost k české notaci a teorii i vědeckému výkladu hudebních nástrojů.“ V roce 1927 se habilitoval na docenta hudební vědy a své působení na katedře zaměřil tematicky na nejstarší české hudební památky a jejich notační systémy, teorii hudby a hudební myšlení ve vztahu k nejstarším hudebním kulturám a organologii. V roce 1935 byl jmenován mimořádným profesorem.

Knihy: *Melodický princip stupnicových řad* (1929), *Chroai v hudbě monofonické* (1935), *Harmonický princip* (1941), *Hudební myšlení* (1943), *Hudební nástroje* (1945).

Nejvýznamnější analytické studie z časopisu Hudební Revue a Tempo: *B. Smetany klav. trio, I. a II. kvartet* (1923), *Richard III, Valdštýnův tábor, Hakon Jarl* (1923), *Ostrčilova Legenda z Erinu* (1923), *O. Zich a jeho hud. drama Vina* (1922), *O. Zicha Preciéžky* (1926), *Axmanovy Smutky a naděje* (1920).

- 28 Jirák Karel Boleslav (1891–1972), skladatel, dirigent, pedagog a hudební teoretik. Vystudoval hudební vědu na univerzitě u Nejedlého a skladbu u V. Nováka a J. B. Foerstra. Od roku 1921 byl profesorem na pražské konzervatoře V roce 1931 se stal ředitelem hudebního odboru Čs. rozhlasu, a od roku 1947 působil až do smrti v USA.
- 29 Bedřich Čapek: Hudební rozbor Ostrčilovy komické zpěvohry „Poupě“ (1911).
Zdeněk Nejedlý: Richarda Strausse „Rosenkavalier“ (1911).
Vladimír Helfert: Smetanismus a wagnerianismus (1911).
Otakar Zich: Hudební rozbor Smetanovy „Hubičky“ (1911).
Hubert Doležil: Novákova „Bouře“ (1912).
Josef Bartoš: Dvořákova komorní hudba (1912).
Zdeněk Nejedlý: Richarda Strausse „Ariadna na Naxu“ (1912).
Josef Bartoš: Fibichovy symfonické básně (1913).
Zdeněk Nejedlý: Parsifal (1914).
Otakar Zich: Ke sporu o Dvořáka (1915).
Zdeněk Nejedlý: Vítězslav Novák, I. část (1915).
Zdeněk Nejedlý: Rýnské zlato (1915).
Zdeněk Nejedlý: Valkýra (1916).
Zdeněk Nejedlý: Vítězslava Nováka „Karlštejn“ (1916).
Zdeněk Nejedlý: Leoše Janáčka „Její pastorkyně“ (1916).
Zdeněk Nejedlý: Beethoven a jeho smyčcová kvarteta (1922).
Josef Hutter: O. Zich a jeho hudební drama „Vina“ (1922).
Josef Theurer: O komorních dílech Bedřicha Smetany (1924).
František Palla: J. B. Foersterova zpěvohra „Srdce“ (1924).
- 30 Šourek Otakar (1883–1956) muzikolog a novinář. Studoval hudbu u K. Steckera a v roce 1906 začal jako referent časopisu Smetana. V roce 1908 vstoupil do redakce Hudební Revue, kde byl až do konce 1920. V době útoku Nejedlého skupiny byl pověřen edicí dopisů A. Dvořáka, což se stalo pro něj celoživotním tématem, Bohumír Štědroň jej v Československém hud. slovníku osob a institucí hodnotí slovy: „... ve svém dvořákovství nezůstal jednostranný a v kritickém hodnocení usiloval o vyrovnaní obou klasických zjevů české hudby, B. Smetany a A. Dvořáka, v dvořákovském bádání podnítil i další pokračovatele – zejm. zetě J. Burghausera.“
Zásadní spisy věnoval Dvořákovi: *Život a dílo A. Dvořáka I.–IV.* (od r. 1916).

- 31 Jan Löwenbach (1880–1972) organizátor, novinář a uznávaný odborník v oblasti autorských práv. Vystudoval práva a hudbě se učil soukromě, jako zapálený organizátor se stal významnou osobností Umělecké Besedy a Hudební Revue, kde byl od roku 1908 členem redakce. Po vzniku republiky byl zakladatelem organizace OSA a Klubu čs. skladatelů.
- 32 Zítek Otakar (1892–1955) skladatel, muzikolog a operní režisér. Na vídeňské Akademii umění vystudoval skladbu a hudební teorii u H. Grädenera a hudební vědu na univerzitě u G. Adlera, později byl ve skladbě žákem V. Nováka. Od roku 1913 byl činný jako kritik. Z významnějších publikací: A. *Schönberg a jeho Pierrot Lunaire* (1913), A. *Skrjabin* (1915), *Hudba C. Debussyho* (1918), L. *Vycpálek* (1922).
- 33 Cmíral Adolf (1882–1963), hudební pedagog a spisovatel, vystudoval pražskou konzervatoř a učitelský ústav, od roku 1920 profesorem konzervatoře, hudebně spisovatelská činnost zaměřena na problematiku pěvecké výchovy a hudební pedagogiky.
- 34 Nebuška Otakar (1875–1952) spisovatel a organizátor. Vystudoval práva na pražské univerzitě a současně navštěvoval přednášky z hudební teorie K. Steckera. Byl spoluzakladatelem Hudební Revue a vedle Steckera a Hoffmeistera hlavním organizátorem časopisu. Je autorem asi 20 větších článků a studií: V. *Nováka Toman lesní panna* (1908), V. *Nováka Noční nálady a Serenáda* (1909), V. *Nováka Bouře* (1910).
- 35 Veselý Richard (1880–1933) spisovatel. Vystudoval estetiku u Hostinského a na vídeňské univerzitě dějiny hudby u G. Adlera a skladbu u V. Nováka. Jako publicista měl celoživotní zájem o Novákovo a Sukovo dílo, studie publikoval v Hudební Revue, Listech Hudební Matice a později v Tempu. Z významnějších studií: *Architektonika Novákových děl instrumentálních* (1931), *Nové skladby R. Karla* (1912), *Ostrčil-Impromptu* (1912), *J. B. Foerster-pátá symfonie* (1930), *O. Hostinský v dějinách české hudby* (1910), *K boji proti Dvořákovi* (1915).
- 36 V předpojaté charakteristice G. Černušáka v ČHSOI je tým redaktorů Hudební Revue znehodnocen slovy: „...redaktoři neměli ve svém odbornictví vždy dostatečné pochopení ideové stránky, jak se ukázalo za bojů o Dvořáka a pak na sklonku války při přechodu k novým poměrům.“
- 37 *Antonín Dvořák*, sborník statí o jeho díle a životě. Hudební odbor Umělecké besedy, Praha 1912.
Obsah sborníku:
Boleslav Kalenský: Antonín Dvořák, jeho mládí, příhody a vývoj k usamostatnění,
F. V. Krejčí: Duše hudby Dvořákovy,
Emanuel Chvála: Symfonické skladby Dvořákovy,
Karel Knittl: Dvořák jako symfonický básník,
Josef Boleška: Dvořákova komorní hudba,
(Boleška je autorem cca 4 stran, zbytek „jest dílem jednoho z našich největších znalců Dvořákovy komorní hudby, který si vyžádal zachování bezejmennosti se strany redakce.“ – autorem byl snad V. Novák?)
Karel Hoffmeister: Antonína Dvořáka klavírní dílo,
Otakar Hostinský: Antonín Dvořák ve vývoji naší hudby dramatické,
Karel Stecker: Kantáta a hudba církevní,
Jaromír Borecký: Antonín Dvořák v písni,
Bohumil Vendler: Dvořák jako skladatel sborový,
Rudolf Zamrzla: Poslední veliké dílo Dvořákovy,
Václav Müller: Na sklonku života mistrova.
- 38 Listy Hudební Matice , č. 1, 1921, str.1
- 39 Kundera Ludvík (1891–1971) klavírista a muzikolog. Vystudoval Filosofickou fakultu UK a klavír na brněnské konzervatoři a u Alfreda Cortota v Paříži. Po návratu z legie se v roce 1922 stal profesorem brněnské konzervatoře. Jeho publikace jsou zaměřeny na moravskou hudbu: *Soudobá hudební Morava* (1935), dále články o tvorbě L. Janáčka, V. Kaprála, J. Kunce, V. Petřelky.

Résumé

Počátky českého odborného hudebního tisku byly spojeny se společenskou atmosférou šedesátých a sedmdesátých let 19. století. Sedmdesátá léta byla ve znamení velkého rozkvětu publicistiky a hudebně kritické činnosti, zaměřené na soudobou tvorbu Bedřicha Smetany a později Antonína Dvořáka. Nejvýznamnějším časopisem se stal Dalibor, jehož činnost se rozvíjela v letech 1858–1927. Nejvýznamnější osobností české hudební kritiky druhé poloviny 19. století se stal Otakar Hostinský. Byl zastáncem novoromantické hudby Wagnera a Liszta a z českých skladatelů Smetany a Fibicha. V letech 1910–1927 existovaly dva opoziční časopisy Smetana a Hudební Revue. Rozdělily odbornou hudební veřejnost a sehrály významnou roli v tzv. bojích o Dvořáka.

Klíčová slova: hudební kritika, hudební tisk a vydavatelství, moderní česká hudba

Keywords: music critics, music printing and publishing, contemporary Czech music.

Prof. PaedDr. Miloš Hons, Ph.D. je pedagogem katedry hudební výchovy Pedagogické fakulty UJEP v Ústí nad Labem a katedry teorie a dějin hudby Hudební fakulty AMU v Praze. Publikoval tři monografie: *Česká sborová tvorba 20. století*. (Ústí n. L. 2000), *Hudba zvaná symfonie*. (Praha 2005), *Hudební analýza*. (Praha 2010).

hons@hamu.cz